

GIGA GRAČAN

BORISLAV VUJČIĆ

PREMIJERE

TEMAT

PORTRET

FESTIVAL

RAZGOVOR

IZ RUKOPISA

IZ POVIJESTI

TEORIJA

MEĐUNARODNA

SCENA

NOVE

KNJIGE

DRAMA

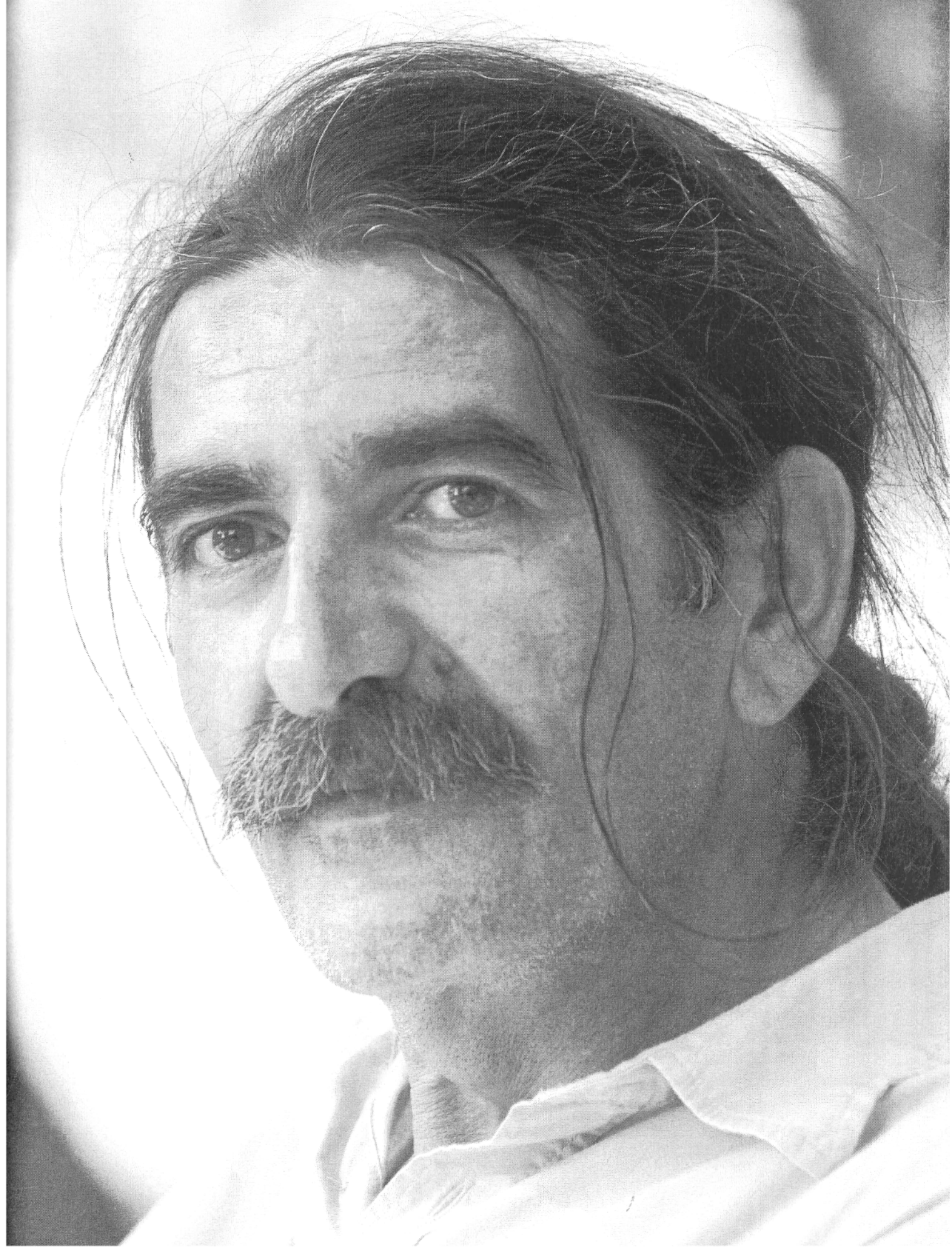
U odlascima, znamo, nema logike. Preminuvši 16. lipnja 2005., Borislav Vujčić otišao je, a da nije ispunio ni peto desetljeće života. Otišao je čovjek možda najblažega govornog registra – što mogu posvjedočiti svi koji su s njime ikad komunicirali. Pisalački njegov registar kudikamo je razvedeniji – što može posvjedočiti zamašna mu autorska bibliografija, u kojoj drame (objavljene tiskom i one neobjavljene) ipak pretežu nad prozom. Bio je Vujčić pisac po vokaciji, čija je produktivnost – zašto to ne reći! – znala naići na zajedljive komentare, ali u pravilu onih titana domaće pisane riječi čija se produkcija mahom svodi na a) distribuciju usmene poruge, b) prakticiranje funkcija. Iz vlastita uredničkog iskustva mogu potkrijepiti materijalnim dokazima da je spadao među ne više od pet-šest autora obaju spolova koji će se na ponudu / prijedlog suradnje odazvati pripravno i nimalo blazirano te, dapače, zainteresirano sudjelovati u preciziranju kadšto maglovitih uredničkih zamisli. Upravo je potonje sredinom 1990-ih posljedovalo zajednički koncipiranom serijom od tridesetak kratkih eseja objavljenih u rubrici "Audiokolumna" emisije *Kazalištarije*, koju sam petnaestak godina uređivala na Trećem programu Hrvatskog radija. Format rubrike (pritom malen, jer orubnici / margini veći kanda ne bi ni priličio) odredili su opseg i ton teksta – a literarnih rodova što se tiče, ovaj je autor spadao među rijetke koji se među njima snalaze kao riba u vodi te ih (i) zabavlja prebacivati se iz npr. epistolarne u dijalošku prozu, uz zalet u stihovlje, veza no ili slobodno.

Zamislao je bila: bez pretenzije na obuhvatnost skicirati svojevrsan katalog više ili manje marginalnog u

umjetnosti paralelne zbilje – kazalištu. Darujući svoj autorski glas onima koji svijet kazališta su-tvore s njegove orubnice i dajući im štoviše poziciju govornika, prvo lice jednine, Vujčić je u svakom tekstu pisalački prelazio u glumca kojemu je otjeloviti jedan za drugim najrazličitije likove / lica, štoviše obaju spolova / rodova. Ovdje se oglašavaju kako "živi" sudionici toga svijeta – portir, va-trogasac, čistačica, binac, garderobijerka... – tako i kazalištu pripadno pojmovlje: alternacija, kritika, zavist, epizoda, Događaj... Vrstan poznavatelj hrvatskih govora, nekim je "živim" protagonistima dao govoriti jezikom zavičaja, ali ipak preteže hrvatski štokavski standard. Uzgred, gotovo svi s gornje strane kazališne cedulje (dramatičari, glumci – osobito glumice – redatelji, čak i scenografi) imaju ne jedno mjesto u prozi, dramatici pa i poeziji – hrvatskoj i svjetskoj. Ali oni ispod *cast liste* ponajviše završavaju u novinskom feljtonu i prigodnom intervjuu (istini za volju, *Garderobijer* je dobio čak protagonističku ulogu u drami Ronalda Harewooda, a možda i još ponetko).

Vujčić, dakle, i njegovi umnoženi glasovi s orubnice komentiraju iz sebe u svijetu kazališta svijet u kojem žive – duhovito, najčešće aluzivno, ali gdješto i prepoznatljivo, no dovoljno odmaknuto od povoda te tekst funkcionira i, eto, desetak godina poslije. Ovaj izbor želi pokazati raznovrsnost tih glasova.

P. S. Tekst *Ja, kazališno gostovanje* svojevrsni je autorov *post scriptum*, napisan u listopadu 2000. i ovdje se objavljuje prvi put.

KAZALIŠNA ORUBNICA

Ja, kazališna daska

Sad kad je vrag došao po svoje, kad je svemu odzvonilo, kad je hladna i opora riječ *ad infinitum i ad acta* pala na naše tjeme, kad je, što bi se kazalo, došla maca na vratanca i kad je stavljen ključ u bravu kazališne kuće, vrijeme je za osvrt na minule dane. Ovdje u mraku, prikovana na potporne grede sa šest već hrdom narušenih čavala (od kojih je jedan, zahvaljujući binskom radniku savinut i beskoristan), na lijevoj strani pozornice (iz perspektive gledatelja), trideset i tri godine šutljivo treniram strpljenje; ona doskočica da je strpljen isto što i spašen, slaba mi je utjeha. Biti svih ovih godina na rubu, poluosvijetljena, služeći kao potprag ulaza i izlaza glumaca (koji su me često drmusali frustriranim udarcima nogu kad su odlazili s pozornice), biti, dakle, udaljena od ishodišta na koje su svojedobno pljuštali cvjetovi iz publike. Prikovana kao galijot na okrajku ovog poljišta kojim jurcaju taštine, ovdje u tami i prvim nanosima prašine, čutim se kao Gogoljev Čičikov nakon Murazovljeve ponude izbjavljenja jedne zalutale duše. Moglo je, naime, sve izgledati drukčije! Bolje! Jednostavnije i iskrenije. Biti kazališnom daskom, još u doba samopouzdanja i čvrstine, nekog vraga je značilo. Sve one kupoprodaje mrtvih duša i sva ona uskrснуća koja su se događala kroz ove trideset i tri godine, iz predstave u predstavu, podgrijavale su smisao trpnje. Ali, kad bi se svjetla ugasila, kad bi ostali u tišini kao prostor kojim odjekuju poruke, poruge i riječi potkresanih krila, kad bi se tek gdjejoja sjena vucarala kao nedorečena ostavština, oćutjela bih sve one mane korisne ludosti koje se zovu kazališnima radom. Čudim se čudom što se iz ambicije u ambiciju pomlađuje jedna patetika kojom glumci, a i ostali skrbnici kazalištarenja, mistificiraju svoj obrt na apsurdno izjavljujući da smo mi te koje život značimo. Mi – kazališne daske? Evo, primjerice, moj životni put je čisti triler. Anko i Banko, drvokradice, zakrljeni mra-

kom, prije četrdeset godina odsjekli su nekoliko vitkih jela u nacionaliziranoj šumi grofa Gezeze. Proleter i su ih uhitili u času istovara iz rashodovanog teretnjaka (koji su Anko i Banko otkupili od pobjednika fašizma za nekoliko litara šljivovice) i drvokradice stavili na roštilj moralnih viđenja diktature proleterijata. Anko i Banko su, iako bez trećega, osuđeni kao neprijateljska i diverzantska trojka, s obrazloženjem da je logično i korisno bilo krasti i sjeći drva dok su bila u vlasništvu grofa i klasnog neprijatelja Gezeze, ali sad kad je šuma postala ono što je oduvijek bila, općenarodna imovina, to je ne samo protuzakonito nego je neukusno i nesuglasno s otvorenim i nasmiješanim perspektivama vremena. Anko i Banko su osuđeni na višegodišnju robiju, na kojoj su uglavnom pošumljavali goleti i požarom opustošene prostore. Ja sam, još neispiljena, stajala sušeći se na nekakvom skladištu uz željezničku prugu. Vlakovi su prolazili kao podsjetnica dana. Usred zimske vijavice čuvar pruge otpilio je od debla jedan dio, nacijepao i bacio u željeznu peć. Da se ne bi vidjelo da je otpilio od moje jele, pilio je i od drugih. Cijelu zimu. Jedna je jela završila usred noći u neosvijetljenim rukama. Kad je došlo proljeće, odvezli su nas teretnim vlakom u nepoznatom smjeru. Zlokobni zvuk električne pile doživjela sam kao posmrtno zvono. Zanosni i ushićeni proleter i, ozareni parolama o socijalnoj pravdi, ne pitajući za radno vrijeme, utjerujući nekakvu normu, ispilili su nas dok si rekao keks. Njima slični zanesenjaci, pjevajući *Da nam živi rad*, utovarili su nas svježe ispiljene na kamion i odvezli u još jednom nepoznatom smjeru. Sve je mirisalo na utopiju i "snađi se, družo". Na putu do nepoznatog odredišta vozač proleter je ispred nekakvog sumnjivog gradilišta izbacio nas nekoliko i hitro uhvatio krivinu izbjegavši bilo koji optužujući pogled. Onda smo zabasali u nekakvu proslavu, nekakav datum jedne od neponovljivih pobjeda, i čovjek u crnom kožnom sakou naredio je da se daske imaju posložiti jer priredba samo što nije

PREMIJERE
 TEMAT
 PORTRET
 FESTIVAL
 RAZGOVOR
 IZ RUKOPISA
 IZ POVIJESTI
 TEORIJA
 MEĐUNARODNA
 SCENA
 NOVE
 KNJIGE
 DRAMA

počela. To je, ako ćemo biti iskreni, moje prvo priredbeno iskustvo. Nas dvadesetak, koje smo mirisale po lošoj beskonačnosti, poslagali su na improvizirane potpornje, pola metra visoko od zemlje, onda su zaopsali i zacikali po nama, plešući kolo jedne osmoze koja je čak i na folklornoj razini mirisala na buduću krv i barut. Nakon te terevenke pokupili su nas podrigujući i nabacali na kamion što ga je vozač pjevušeći *Da nam živi, živi rad* parkirao u dvorište bivšeg bordela. I tu su nas po hitnom postupku i po logici "snađi se, druže" ispilili i prikovali u nešto što je pozornica. Svi ostali dani, zaključno s danom kad se negdje gore reklo da smo i mi nepoštedeni tržišne logike, nisu ništa drugo doli krici i šaputanja uz malo svjetla, pljeska i ponešto zvižduka. Zapravo, mala povijest taština. Ovako, čekajući da nas koji od dioničara kupi, čamim u tami i služim kao utočište crvu koji rovavi po meni kao istinska dvojba: biti...?

Ja, šuster

Čujte, gospon sudac, šusteraj nije megljena meštirija. Prosim vas lepo, najte se tak srditi na mene i ztim batom lupati. Kaj sem štel povedati? Šusteraj ni delanje na slepo. Iščeju se i kerv i solze. No, dobro. Bum se držal predmeta. Najte se srditi. Bum povedal kak stvari stojiju, kak su stajale i kak, ak smem, prosil bu silencijuma. Kaj? Nemre? No, dobro! Bum se držal predmeta. Znam, znam. Ni sim ni tam. Predmet je ono zakaj smo se tu sestali. Bum ga se držal kak pjan plotu. I prosil bum vas da me ne dekokentrirate tim čekićem kaj lupate po stolu. No, dobro... bum ondak povedal...

Nemrem znati, časni sude, kaj je dragi Bog mislil kak buju ljudi hodali po zemlji, i nemrem znati zakaj ni zrihtal nekaj za obleku i za bosu nogu. Ni valjda mislil da je ljudska noga kak pesja capa... No, dobro. Bum se držal predmeta. Časni sude, kad sneg padne, ak se hoda, človek ostavi traga. Ne pada snijeg da zabijeli brijeg, kak gajevci govoriuju, već pada sneg da se zna za zver. Dobro, bum se držal predmeta, gospon sudac. I prosim, najte se srditi. Kaj sam štel povedati? Da, da, da... Časni sude, ja sam ovde priveden kak tat i mojim se precima kosti okretaju v grobu od ove sramote, i da sem vun, ja bi zmesta hitil svoju tožnu osobnost v pivnicu i piva bi krigel spil onak za došu i solzu ovu kaj mi blešči v očima. Gospon sudac, prosim vas, ne lupajte tak glasno. Senzibilna sam doša, gospon sudac. Bum se držal

predmeta. No, dobro. Ja sem Kamilo Vudrigov, rojen sem od japeka Kajbutenskog i mameka Zakajničeje. Tu u Vlaškoj. Na brojčeku devet, prosim lepo. To vam je ona dvokatnica, z otprtim prozorčekima iz koje mirišu klobase. No, dobro. Bum se držal predmeta.

Moj japa je nasledil meštiriju od svoga jape, a ovaj pak od svoga, pak sam se i ja zatekel, kak se pri nami veli, v zanimaciji familije, iako sem imal, ak ćemo zaistač, vole za nekaj drugoga, bleščiji srodnijeg, razmete. No kak se moram držat predmeta, to bum zanemaril. Dakle, ja sem se primil posla, delal sem, spekel zanat i ondak sem počel štovati teržište. Tu sem nadrapal jer je stara država propala i došla je nova, a u novoj državi su svi delali badava, za nekakve Jožekove oselske ideale.... No, dobro! Bum se držal ideala. Oprostite... predmeta. I tak, svetli sude, ja sem zaprl radnju i otišel u društveni sektor. Jožek je naše gore list, zagorski dečec, kumrovečki nokturnjak, pak sem se mislil: ne bu kakti vražja zamotavka i coprija to kaj Jožek dela. Ideal sim, ideal tam, bu cipelarenja i pri Jožeku te sem ponudil svoju meštiriju režimu, a režim je mene i moju meštiriju rasporedil v kazališče. Primil sam se posla i tu sem pronašal, ak smem reći, sebe. Navek je pri meni vola da si meštiriju osmislim, ak nije skromno, v estetici. Kak sem pravzaprav došel v kazališče, nemrem govoriti jer ne znam, ali samo znam da su tu bili nekakvi papiri i nekakav smešni človek kak da je ispal z filma, onak mutnih očiju i govoril je tiho kak da klapa ispod glasa popeva pod ponistrom. Rekel je: "Gledaj, slušaj i pamti!" Ja sem gledal kaj se v kazališču događa, kaj ljudi govoriuju o Jožeku i pravici. Pamtil sem, pak sem njemu v pivnici se to govoril. On je zrihtal nekakve novčeke i ja sem ih primil. Pa sme se opet našli v pivnici i ja sem govoril kaj sem zapamtil. On mi je dao nove novčeke i ja sem, ak smem reći, živel kak bubreg v loju. Mislil sem, gda sem trošil novčeke na puce i vinčeke, kak je to lepo kad se ljudi zanimaju za kazališče i kaj hočeju znati pak i za najintimnije misli ljudi od umetnosti. To kaj govoriuju o slobodi, o saveznoj čizmi i tak. To je i meni bilo pri duši milo. I tak, slavni sude, ja sem delal cipelov, čizme i se kaj jeden šuster dela, i u jednom času sem mislil da je Joža zrihtal povijest po meri človeka. Ondak je jenom došla pandurija v kazališče. Zaprl su vrata. Neke su ljude hapsili i to one koji su govorili kaj sam ja zapamtil i kaj sem povedal onom človeku koji je kakti ispal z filma. Uhapšeni su me poprek gledali kak da sem im hižu vuž-

gal. Jedan me je popluval, drugi mi je opsoval se do devetog kolena, treći je rekel da bum ja videl bokca bistričkog. Ni prošlo ni deset let, stvari su pošle, ak smem reći, u drugom smeru. Rastal sem se, onaj čovek je zbrisal i kak megla nestal, novčeka ni za lek, a ja sem zaboravil kak se jedna obična cipela ima navčiniti. Jožek je vmrl i ja sem znal da bu vrag došel po svoje. Človek kaj su ga hitili v rešt došel je k meni i rekel: "Buš videl komu opanci, a komu obojci!" Nakon našeg Jožeka došel je novi šef države i zvekli su dosije i kak liga sem se mogel frigmat. To kaj sad radim je drugi par cipela. Bum se branil šutnjom, starom dobrom horvatskom šutnjom, a vi se držite predmeta.

Dixi!

PREMIJERE I najte se srditi, gospon sudec. Znam ja kak stvari stojiju i kak buju stajale.

TEMAT

Ni vama lako.

PORTRET

FESTIVAL

Ja, čistačica

RAZGOVOR

IZ RUKOPISA

Draga moja i najdraža majko, najprije mi oprostí što ti nisan odma otpisala na tvoje poslidnje pismo. Znan, mila moja majčice, da je tvoje srce šire od našeg lipog Širokog polja i da ćeš mi smista oprostít. Drago mi je da si ti dobro, da ti je duvan proša sve pod A-klasú i da su gudini ove godine bili najbolji u selu. Ža mi je što ti ne mogu poslat ni dinara, jer ovdí je sve skupo, a sve moraš kupít. Čim plaće poskoče, ja ću ti poslat koliko buden mogla, a poslat ćí ti i za misu zadušnicu pa neka naš velečasni Josko izmoli za dušu moga čaće Joze, iako ja mislin da njemu ne tribaju nikakve mise, jer je on, Bogu hvala, živija pošteno da poštenije nemere bit. Nemoj mislit, draga i najdraža majčice, da ja iman nešto protiv našeg velečasnog i protiv njegovih misa, ali meni je i dan-danas krivo što se na ukopu našega čaće nije Josko pojavija, nego je posla mladog popa, a on je s drugín velečasnima iša na ukop onom privarantu Trutini koji se obogatija na tuđi račun i koji je svojevrímeno bija komunista od glave do pete, a ondak se u poslidnje vrimé priobratija i priša našoj viri. Da ne bi! Neka, neka... Bog će njemu dušu na vagu. To što mi pišeš da se bojiš za me, drago mi je da brineš i misliš o meni, ali ti se, majko, ne brini. Viron u dragog boga i svojih deset prstiju, ja ću se snać. Meni je jopet krivo što zli jezici o meni svašta pričaju i tebi ne daju mira. Pišeš i da je velečasni Josko o meni govoriija s oltara. Znan ja otkud vitar puše.

To je njemu onaj Cota Mlikotin pokojneg Lovre iz Kašljucka Gornjeg napunija uši lažima, a ti znaš, draga moja i najdraža majčice, da je Cota Mlikotin pokojneg Lovre obliča oko mene i da ga ja nisan tila. I tebi je pri-tija. Taj Cota živi ovdí u Zagrebu, ima kuću, kažu veliku... Ima i bazen, dva tilohranitelja i crnog čuku. Vratija se iz Njemačke i on ti je sada biznismen. To ti ga dođe kao uspišan čovik. Ali, džaba Coti i kuća i tilohranitelji i crni čuko, i sve njegove priče da je on veliki Rvat, kad laže i o meni priča one gadosti. Ja bi njega, draga i najdraža majčice, dala na sud, ali nisan sigurna oće li sudac pravilno dosudit, a čin mi postanemo u cilosti pravna država, vidít će on svoj crni petak. Mene jedino čudi što je velečasni nasija na njegove priče. Istina je, draga i najdraža majčice, da ja radin kao čistačica u kazalištu, i ja san ti o svemu tome pisala. Misllila san da ćeš se ponositi sa mnóm, a znan da bi se pokojni čaća ponosija. Zaposlila san se bez ikakvih veza i vezica, iako ovdí ima naših ljudi koji bi tili pomoć, ali ti znaš naše ljude kakvi su i što su. Ako ti pomognu, nikad ih se ne moreš oslobodit. Ja neću da tebi neko dođe i kaže: "Slušaj Jozinice, malu san ti zaposlija gori u Zagrebu, smistija i osigura joj život..." Ja to neću, jer znan da bi ti odma njemu i dvogodišnji pršut, i demižon vina, i penziju pokojnog čaće dala. Zaposlila san se na račun svoga poštenog rada. Ja san pitala ljude u kazalištu prilikom zapošljavanja, je li grij Božji radit u kazalištu, a oni su mi rekli da nije. Ne znan odakle pravo Coti Mlikotinu pokojnog Lovre iz Kašljucka Gornjeg da pričá kako je kazalište leglo grija i da se kazalište ne razlikuje od bordela, oću ti reć javnih kuća u kojima se žene za novce kurvaju? Ovdí di ja radin, u kazalištu, ima doduše stvari s kojima se ne slažen, ali Bože moj, di danas čovik more radit, a da je sve po špagi, ka što bi naš pokojni čaća reka. Međutim, ima puno lipih i poštenih stvari, stoput poštenijih od onih kojima se Cota bavi, i džaba njemu što je tin sumnjivin novcima asfaltira put do Kašljucka Gornjeg i izgradija zid oko groblja. Ne mere on pobić od pakla. Nema tih misa koje će ga spasit od vatre i ugljena. Meni su ovdí učeni ljudi govorili što su Platon, sveti Augustin i neki još pametni ljudi govorili o kazalištu, uključujući i našeg dragog Isusa, i ja ti mogu reć, draga i najdraža majčice, da mirne duše moreš spavat. Mi evo u subotu imamo predstavu o kipu Blažene Divice Marije. Lupeži ukrali kip i tako... Lipa pričá. Ja san baš neki dan posebnon bilon krpon brisala kip naše Divice Marije i dva-

put san je poljubila. A koga Cota Mlikotin pokojneg Lovre ljubi? Judu!

Eto, oprost mi što ti ne mogu više pisat. Moran počistit pozornicu. Zovu me i, kako vidiš, bez mene ne mogu. Što se tiče one slike u novinama gdje san ja navodno s jednin glumcem u nekoj kavani u pijanom stanju, to je fotomontaža. Kad ti buden pisala drugi put, objasnit ću ti što je to fotomontaža.

Voli te, grli i do samoga neba
ljubi
tvoja Marica
ili kako se kod nas kaže
Mlađa Jozinica.

Ja, portir

"Brojutro, Štef!"

"Bok, Štefek!"

"Štjefica... kak si kaj?"

"Đenja!"

"Stipe... ča činiš? Oli si bolesan?"

"Štjef, ima li kaj za mene? Nema? Vrag mu mater..."

"Adieu, Stephen!"

"Štef! Buju ovi davali peneze? Ne? A kak bum zgural mesec bez perja? Bum im dal otkaz, pa nek se friga-ju!"

"Šefe, sluga sem pokoren... kaj smem k Njima priti? Ha-ha-he-he..."

"Stipe... ona moja, ma znaš – ona moja je zvala? Nije? Mogu telefonirati? Ma samo par impulsa. Halo..."

"Svako dobro, Štef!"

"Ljubim im rukice, Poglavit..."

"Gospon Štef, mogu pri vama ostaviti ovu bedu s placu. Nikaj se ne bu zasmrdilo. grincek, jaja... Da, prosim vas lepo, pripazite na jaja."

I tako... iz dana u dan. Iz smjene u smjenu. "Bok, denja, kak-si-kaj, ča činiš, brojutro, bardan, kunoć, ooo-ooć, halo, ovdje porta, molim, da, ne, naravno, samo čas, strpiti se, pogledat ću, hvala, bok, bok, bok..." Iz smjene u smjenu testiranje pokornosti, vježbanje strpljivosti, gola pasija, muka, hutaње ovoga i onoga, a sve to za mizeriju od plaćice i gutljajčić/zalogajčić taštine. Jer, stajati na ulazu, kamo svračaju samodopadljivi geniji koji vas krajičkom oka iz svojih narcisoidnih visina jedvice pogledaju, pozdrave okrajkom usana, i trpjeti taj

superiorni samoumišljaj, nije ništa drugo doli Božja kazna. Ali ja, kao pacijent Neba, štovatelj Prsta Sudbine i Božjeg rasporeda, to sve što doživljavam, pripisujem višim silama i ne kanim jeftinim prosvjedima utješiti svoju portirsku poziciju. To što me, zaslijepljeni zvezdanim ozračjem, ironiziraju i kao psa na ulazu, da kažem učeno – minoriziraju, s portirskog stajališta mogu jedino progutati kao gorku i istinitu činjenicu. Potužio sam se prošloga ljeta izravno Nebu u Mariji Bistrici, a u više navrata, sâm, u dubokoj noći i tišini, prišapnuo sam Bogu svoju nemilost. Rekao sam i Ravnatelju kazališta da diskretno upozori glumce, scenske radnike i ostale na moju egzistentnost. Ništa! Sve po starom! "Bok, Štjef, denja, rukoljub, pusa, vrag ti mater, usluga, uslugica, ča si se smrka, pariš mi ka nostalgična noć!"

Bedaci! Bokčija! Karnevalski paripi! Odrtine! Vlečeju maglu kak besni cucki! Misliju da me mogu kupit za gemiš! A ja...? E, kad bih ja rekao sve što znam! Kad bih ja, ovdje i sada, otkrio opipljive stvari i stvarčice iz njihova života, kad bih rekao golu istinu – na što bi to nalikovalo!? Moralna svaštara! Ja sam toj nadmenoj gospodi i rame za plakanje, i skladište, i otac, i brat, i svodnik i, dobro – bilo je i toga – ljubavnik, i strpljivo uho, i blagajna, i utočište za frustracije, i bogzna što sve već ne... A čim se oporave, čim se otriježne, stanu na svoje narcisoidne noge, ja sam "bedak s porte", anonimni strpljivac, najniži u hijerarhiji, ako isključimo čistačice. Čak me i vatrogasac gleda s neke svoje uzvisine. Dobro, ja nemam ništa protiv, jer se ufam u zagrobni nadomjestak, te se i sâm podajem ovoj-onoj patnji i trpnji. Što propatim, poentiram. Skrbim si jamstva za život s onu stranu crte. Ali, opet, ti u tamo izgubim živce i dode mi da kažem nadmenoj gospodi što ih patri. U ono vrijeme kad je pri nama bila diktatura proleterijata i kad smo si mi iz nižih slojeva mogli priuštiti ravnopravnu riječ, kad smo drugovali na per tu, ja sam rekao svoje mišljenje. Dao sam, ako se tako može reći, smjernice. Što se može, a što se ne može. Da su se držali mojih vizija, gdje bismo sada bili. Naravno, ismijan sam. Smjuljili su se ispotiha. Šutke. Partijski sekretar je obećao da će se moje mišljenje uzeti na razmatranje. Vraga su razmatrali! A ja sam govorio iz srca! Potopio me njihov priučeni cinizam, Još mi danas govore: "Štjef, razmatramo tvoje mišljenje. Ne beri brigu." Oni se, navodno, u posljednje vrijeme drže europskih standarda. Krpa do zakrpe, a svi bi europske standarde. Bez europskog stan-

darda više ništa ne štima. Glumi se po europskom standardu, slaže se repertoar po europskom standardu, a kad stvari dođu na pozornicu, od tog standarda nema ni slova, ni zareza, ni piknjice. Ne može se u europske standarde ako su svi puki baloni. Nije europski standard ova bokčija. Putovao sam ja Europom i znam što je Europa. Moja Barica nasjeda na njihove jeftine priče. Veli mi: "Ovo je Europa!" Njoj je Europa sve što ne razumije.

Ja, vatrogasac

Vi ste iz novina? Niste? S televizije? Ne? Možda ste iz policije? Šalim se, gospodična. Odmah se vidi da ste vi nešto drugo, hoću reći... te vaše pametne oči, pa to vaše visoko čelo. Hoćete kavu? Sok? Ništa?! Kako želite, molim. A žesticu? Konjačić? Lozicu? Ne? Dobro, molim, poštujem firmu. Ja bih ipak malčice pročistio grlo. Razumjet ćete, zar ne? Eto, vidite, cijela ova frka, zbrka i strka, i štotigajaznam već nije, jedna je prosta napuhana stvar. Napuhavanje stvari leži nam u krvi. Od miša se napravi slon, od slona štotigajaznam – som. Ha-ha! To je moja dosjetka. Kako "koja dosjetka"? Pa ovo... miš-slon-som. Nije smiješno? Dobro, poštujem firmu. Hoću vam reći da cijela ova fertutma nije vrijedna spomena. Ima i važnijih stvari. Tresla se brda – a što? – rodio se...? M? Mi? Miii? Gospodična!!! Rodio se miš! Miš! Ha-ha! Što? Nije smiješno? Svetog mi Florijana, vi ste mi neka ozbiljna duša! Kao da ste iz samostana... Što? S radija?! Plaćaju li vas kako Bog zapovijeda? Ne mislim vaš domaći Bog, nego... Nije važno? Dobro, poštujem firmu. A moje kolege? Kako to mislite? Pa... moje kolege vatrogasci? Ne znate za njihova primanja?! Pametno, gospodična. Pametno! Nije uputno zabadati nos u tuđe stvari. Ima jedan vic o nosu... Ne želite? Dobar je, svetog mi Florijana. Pravi pravcati vic... Dobro, molim, poštujem firmu, ne želite, u redu... Ovdje se u kazališnom bifeu, otkako smo se riješili komunističke mračke, naglas pričaju vicevi. Masni, sočni, punokrvi vicevi. Prilozi demokraciji. Ima jedan o kruni i kuni. Kratak. Pita kuna krunu... Što? Ne želite? Što zapravo želite, gospodična? Priču? Koju priču? Moju priču? I činjenice? O, sveti Florijane! To jesam li ja planirao podmetnuti požar u kazalištu? To želite? Gospodična! Zar vam ja nalikujem na one "vužgi ga, Blaž"? Hmnm... Stvarno ste s radija? Niste u dosluhu s policijom? A da

niste... da niste iz Fonda za kulturu? Niste? A možda radite za Ministarstvo? Ne? Onako, štotigajaznam... honorarno? Što ako sumnjam? Pa... evo, naši dramski prvaci posuđuju glasove za crtane filmove. E! Navečer igraju klasike, a po danu sinkroniziraju... I budi pаметan! Navečer Hamlet, Lear i štotigajaznam što sve ne, a po danu matovilac, luda gljiva, cipelica, suzica, opaki Jack. Ni ovo vam nije smiješno? Dobro, poštujem firmu. Gospodična, ja vam nemam što reći o tom podmetanju požara. To je laž, podla laž, tako mi svetog Florijana. Podvala! Kukavičje jaje! Hrvatski jal. To vam rade oni, štotigajaznam, koji se posiplju pepelom. A i vrapci znaju zašto to rade. Džep je ravnatelj njihove savjesti, gospodična. Džep!!! Vi ovo snimate? Molim? Gospodična, dajte to izbrisite. Malo sam izgubio takt. Mene ovdje, ovi koji mijenjaju politička uvjerenja kao zmija košuljice, ne mogu smisliti. Izbrisite to, molim vas. Čini vam se dobro? No, poštujem firmu. Možda ste ipak za kavicu? A sok? Ne? Ja ću još jednu žesticu. Znae kako je... A znate li vi, draga gospodična, što se dogodilo s portirrom koji je nešto, štotigajaznam, za vas s radija blebetao? Ne znate? Ja ću vam reći... Ravnatelj mu je očitao bukvicu, jedan glumac mu je opalio pljusku, a čistačica ga je udarila mokrom krpom po glavi. Da nisu oni, ja bih mu pokazao što znači pljuvati u bunar iz kojega piješ. On će tamo govoriti da se ja, oprostite na izrazu, kurčim. Kurčim li se ja, gospodična? Oprostite, poštujem firmu. Ja se držim Kristova zlatnog pravila, a on će meni ovo-ono... A znate li vi što je on radio u svojoj crvenoj pomrčini? Ne znate? E, on vam je *udbario*! Da, imala je pravo ona sirota Barica što mu je dala nogu. Neka crkne u suzama s diktaturom proleterijata, svinja nostalgična! Jer on je, a i još neki, da ih ne imenujem, u ono crveno vrijeme govorio na radničkim savjetima da sam ja lijenčina, da sam na Hrelić odnio prodati aparat za gašenje, da sam sudjelovao u švercu sa svinjskim sindikalnim polovicama i da sam na dan svetog Florijana, u vatrogasnom društvu, pričao viceve na račun bratstva i jedinstva u kazališnom kostimu koji nikad nisam vratio! On, kukac! Kad se trublje andeoske oglase i kad iz peći goleme Upropastitelja prokulja ognjeno-sumporni dim pakla i sudnjeg dana, ta hulja će se naći među bludnicama, ubojicama i lašcima, i ja mu, sve da imam sto vatrogasnih aparata i sto šmrkova, ne bih pomogao. Neka izgori! Dobro, poštujem firmu. Oprostite, malo sam izgubio takt. Gdje smo ono stali? Požar? Činjenice? Ja

PREMIJERE

TEMAT

PORTRET

FESTIVAL

RAZGOVOR

IZ RUKOPISA

IZ POVIJESTI

TEORIJA

MEĐUNARODNA

SCENA

NOVE

KNJIGE

DRAMA

sam policiji izdiktirao što je sve bilo i kako je bilo. Pod prisegom, molim. A kako je bilo? Vi znate, gospodična, da našoj kazališnoj kući ne ide najbolje u posljednje vrijeme. Jest, svi se trude, znoje, smišljaju, domišljaju, pričaju da ide, ali ne ide! Naš mladi ravnatelj nadahnuto obmanjuje javnost svojim intervjuima, priča sve u šesnaest i štotigajaznam, ali okreni ovako i onako, rezultat je mršav i nikakav. I onda sam ja, vidjevši da drugima pucaju cijevi, da im kotlovnice prijete eksplozijom, da drugima prokišnjavaju krovišta, iskaču osigurači, došao na ideju da *i mi* povučemo potez i da se, štotigajaznam, ogrebemo o gradsku i državnu blagajnu. Plan je bio savršen. Bio bi to mali požar. Vatrica. Lokalni vatroljak, više dima nego vatre, a naš bi mladi ravnatelj stvar napuhao, što bi se reklo – prihajalo. A onda je, gospodična, stvar pala u vodu, baš onako kao što je i sveti Florijan pao u vodu. Kako? Netko me je otkucao! Otka-
ca-o! O! A sve one priče o meni da sam ja genetski predodređen za piromana, čista su uvreda. Laž! Moj pokojni otac je, doduše, zapalio susjedu štalu, to je fakat. Ali, susjed je njemu otrovao guske. I psa! Da, istina je da se vatra sa štale proširila i na školu i da je izgorjelo nešto knjiga. Ništa vrijedno. Školska lektira. Moj pokojni otac, koji se za života zaklinjao na svetoga Lovru, na samrtnoj postelji me zamolio za otpust od tog navodnog grijeha, tako što bi se ja posvetio vatrogasnom poslu. I postao sam. Nagrađivan sam, pohvaljivan i u društvu sam omiljen. Tako mi Agni, tako mi Prometeja, tako mi svetog Florijana, ovo vam je živa istina. Sve drugo je laž. Ne vjerujete? Dobro, poštujem firmu. Da vam ipak ispričam vic? Ne želite? Dobro, dobro... denja, svako dobro, ljubim rukicu... Bok.

Ja, kazališna kriza

Dopustite, štovana, da vas predstavim...

Mene? (*Smijeh.*) Gospodine!!! Pa vi se šalite! Vi biste mene predstavljali?! Mene!!! Ta, molim vas! Ne izigravajte ludicu!

Molim?

Ja sam konstanta! Con-stanta! A!

Da, ipak...

Nema tu nikakvog ipak-pak-pak. I? (*Pjevuši.*)

Čas sam u provinciji,
čas u Parizu.

Avangardno u tradiciji,
dok osrednjosti grizu.

I plavim i sjetnim daljinama
ja sam – ah! – tako blizu!
Sjaju, maskama i bolu u visinama
skrbim tuđom taštinom put i vizu.

Budimo ozbiljni. U eteru smo...

Je l'?

Da...

Oh, ja sam eterična! U izvornom značenju...

Recite...

Što?

Kako ste? Kako se ćutite? Ukratko – što se s vama događa? I tako...

A, to!

Dakle...

Dakle?

Iako u podmaklim godinama, ćutim se, unatoč prijetjećem pesimizmu mojih dijagnostičara, inih specijalista i slijepog optimizma entuzijasta, iznimno dobro. Vrlo dobro! Odlično! Uostalom, to se vidi, ne?

Vidi, vidi...

Zdrava sam i živa, dragi moj, zahvaljujući tekućoj ljudskoj gluposti.

Za moje zdravlje, ten, dobar izgled i imidž brinu se narcisoidi, sujetoidi, profiteri ukusa, koordinatori paradoksa, pastiri identiteta i ini paževi takozvane zbirke čijenica koju zovemo zbilja. Zapravo zbrka. Ta tečna poslastica božje kušnje je onaj regenerirajući materijal kojim se podmlađujem. U svakoj prigodi kad mi priprijeti smrtni hropac, posegnem za tom pitkom materijom, inficiram se njome i osvježim. Doduše, malo je morbidno, ali u borbi za opstanak ne biraju se sredstva. Važno je preživjeti, zar ne? Sve dok Božja volja eksperimentira s taštinom čovjeka, ne brinem se za svoje zdravlje. Pogledajte novine, televiziju! Osluhnite malo po bifeima, hodnicima institucija! Zavirite u bračne ložnice! Izobilje hranjiva materijala za moju neuništivu nazočnost! Izobilje! Dok je ovako, bit će otpada, ljekovita soka za moje bolesti! A kako prolaze godine, uviđam da su mi i zvijezde naklonjene. Priznajem: koristim se zakulisnim igrama, podmuklim porivima, plitkim čežnjicama svjetlosti, ispraznim snovima, osrednjošću, pohlepom, svadljivim dušama, umišljenim talentima, političkim zakrilnicima,

sivim i drugobožnim eminencijama. Kroza me se, naime, provjerava dobar dio Božjih zapovijedi. Da. I tradicija je na mojoj strani! I nisam ono najcrnje što se događa. Ne. Napokon, ja motiviram ljude. Nadahnjujem ih. Ni sama ne znam kad sam bacila rukavicu u lice ljudske oholosti. Hrvemo se. Oni me žele dokinuti, a ja se ne dam. Tu i tamo popustim, podvijem rep i šmugnem u zavjetrinu. Uživam gledati kako se, osokoljeni mojim bijegom, ljudi od ove-one struke šepure na marginama dnevlja te kako te margine biranim i složenim riječima nastoje uvrstiti u povijest. "Dokusurili smo staru i odvratnu drolju!" – govore u završnicama svojih zdravica. "Izašli smo iz njezina labirinta" – podcrtavaju dežurni analitičari forsirajući optimizam za okruglim stolovima – "iako se repovi prošlosti vucaraju kroz našu svijest i navike. Pred nama je veliki izazov. Široko polje mogućnosti. Sve ovisi o nama. Cijeli naš napor bit će čisti promašaj ako joj dopustimo da nas zaskoči nespreme za problem i da se, kao što je to činila tijekom minulih vremena, udomaći, usidri, pusti korijenje i razgrana!" U tim ofenzivama pršte obećanja, otvaraju se blagajne, talenti u kaskadama opsjene jurcaju uzduž i poprijeko višestoljetnog iskustva. Pjeva se, pleše i zlo ne misli, ali svakog gosta tri dana dosta, pa i optimistične euforije. Simpatični su mi ti zlatousti plaćenici koji govore: MI ćemo, MI možemo, MI trebamo. Njihovo mimikanje tek me neznatno pošaklje. Ne-znat-no!!! Jer u sjeni njihovih proračunatih obećanja, javljam se provjerenom shemom. Kako je država u trajno obnavljajućem procesu, sve počinje od NJ. V. Blagajne. Hoću reći, od novca. Državni poslušnici potkrešu dotacije i ja sam na konju. Čim nema love, odmah se uoči kriza dramskog teksta, kriza režijskog identiteta... kriza ukusa... Otpočne ping-pong. Da... Tamo-amo. Da. Što ste me ono pitali? Gospodine... gdje ste? Nije vam dobro?

Ja, alternacija

... u redu molim znam sve je to tako ali draga moja nisam ni ja baš zadnja rupa na svirali i nisam ja božji otpad imam i ja svoje porive svoju narav svoje ambicije svoje na koncu konca račune koji nisu baš sitniš jer sve to draga moja treba namiriti a od čega i kako kad sam ja jedan mali caritas a tu je i moja ujna koja sa svojom umišljenom bolešću umire jedno malo stoljeće u bolnici i tek da čujete nju em ovo em ono oni me žele otro-

vati a ja nisam otplatila ni pedeset posto grobnice i kako će sa mnom u sirotinjsku grobnicu da da to treba proživjeti ja doduše živim u njezinoj kući i ne plaćam stannarinu ali tu su gogi i pegi a gogi i pegi ne žive psećim životom nego žive bolje od mene jer gogi i pegi jedu teletinu a teletinu treba kupiti da ne govorim o ujinim mačkama od kojih je sedam proždrljivih beštija koje ne samo da treba hraniti svježim kravljim mlijekom nego im pričati i uspavanke a zašto sve zbog jedne stare bunde od lisičjeg krzna u kojoj se osjećam kao popravak na putu i ta bunda je povijest u povijesti jer ju je ujni darovao neću o tome bolje je šutjeti no što sam ono htjela reći kvragu gubim se u riječima i gdje su ona vremena kad se riječima poklanjala pozornost pa ona vremena kad su pjesnici umirali jer ih je ubijala prejaka riječ da sad se sve nešto šuši-muši improvizira nijemost duše i sve ide u nijemost no da moram ti reći da se ja ako zbrojim lonce i poklopce ne tužim na svoju sudbinu ali opet bože moj ljudskom srcu uvijek nešto fali i čovjek je po meni ne zoon politicon, ne homo ludens ili štotigajznam nego je čovjek frustracije htio bi ovo pa ono pa ovo i ono a u spljetu bi rekli asti gospe di toga jema no svejedno ja sam svoju sudbinu provjerila kroz zodijačko znakovlje i druge službene vjere pa i one paraenergije i došla sam do zaključka da je sve moglo završiti i sto puta bolnije ali draga moja biti alternacija onoj mmmmmmmmmmmhmmmmmmmmmm i njezinim lako raširivim nogama koje streme uvis na ova ona ramena nije baš neka čast i ne samo to to je uvredljivo a usput te njezine noge su jedna nesretna kombinacija između iks ipsilona i ne mogu shvatiti da onom redatelju jesu alfa i omega i što ti još mogu reći ja sam pristala na tu alternaciju iako je uloga ko stvorena za mene ne samo stvorena nego sašivena i ja poznajem u dušu ali svejedno mislim sve dobro eto neka se naigra neka joj bude nije beg cicija i dopustila sam da je igra iako je moja konkurencija poznata jedino po reklamnom spotu gdje svojim jezikom liže kuglu sladoleda kao da liže znaš već što ali ponavljam povukla sam se jer sam htjela u sebi provjeriti do koje krajnje točke seže taj naš alter ego i u jednom času sam zapravo vidjela da ta krivonoga i ramenima podatna jest zapravo moj alter ego ali onda sam sama sebi rekla o ne ne ide to ako i neće to tako završiti i neću ja kao ona engleska glumica koja je alternirala u mišolovci agathe christie u kazalištu st. martin's pet desetljeća ne osvjetlivši svojih pet minuta na

pozornici pa sam dugonogoj namjestila kvaku i ona je iščala gležanj i ja sam se moram priznati uspaničila k vragu sutra navečer ja sam na pozornici što će reći gledatelj koji su povampireni za njezinim mmmmmmmmmmmmmmmmmmmmmmmmmmmmmmm i tim nogama i onda sam rekla čekaj čekaj ovo je tvojih pet minuta daj sad ili nikad ali vrag nije mirovao te sam dobila proljev i glavobolju i sanjala sam strašne snove i sve sam riječi zaboravila te sam završila na hitnoj pomoći i molila boga da ne dođem na pozornicu jer patnja je patnja a ja se u patnju razumijem i što bih ja radila u kazališnom bifeu ako ne bih govorila o svojoj ugroženosti i potisnutom u meni i svemu onome što me osporava a na koncu konca ta alternacija nije tako ni loša stvar primaš novac za svoje strpljenje i ujna mi je rekla da je bolje za mene da sam u toj kombinaciji nego da sama vodim igru jer ona se bogu hvala naužila te uloge da bude druga pa i treća a kasnije shvativši život nije više ni brojala jer biti ljubavnica i alternirati u krevetu to zahtijeva stegu srca bedara i svega ostalog a ja sam ako ćemo tjerati mak na konac u sebi prepoznala istinu života i nećeš mi reći da nisi negdje u životu alternacija kao ni naša lijepa povijest a ona šaka svjetlosti i ona šaka pijeska ionako je prolazni šum u ovoj bolnoj pustoši u kojoj ove staračke dane uživam više nego da sam okružena iznescima i kritikama od kojih bi moji lakopokretljivi živci vrištali panikom uspjeha... reci draga za nisam u pravu... ne alterniraj...

Ja, štrih

Kao i većina uvedenica, pozajmica odnosno tuđica u jeziku malog naroda, i ja imam svoje sinonime, obično opisne ekvivalente u kojima sam dvospolan, ovisno o vlastitoj mi primjeni, posuđivaču i njegovu stavu spram tuđica. Riječ sam, dakle, koja se uz malo napora trajne obnove identiteta jezične baštine mogla zamijeniti kakvom kovanicom i kao takva opstati s mirisom jezikoslovne kovačnice. No zahvaljujući inertnosti i dežurnom jeziku "kazališnog umijeća", još uvijek sam stari/dobri štrih. Njemačkog sam podrijetla a kao germanizam u hrvatskom jeziku, po *Rječniku stranih riječi*, značim: 1. pruga, crta; 2. u kazališnom jeziku ja sam: a) precrt / iscrt; b) zapovjedni znak da se mnome precrtani dio teksta ima izostaviti, odnosno izbaciti. Usto još i značim ograničen prostor kretanja. Kao takav namijenjen sam

sudionicima koji o moralu ne misle baš najbolje. Primjerice, gradske vlasti, kad se koriste mnome i kad starozanatlijama kažu da im je icipo *štrihu*, to predmnijeva strogo štovanje ovostranog kruga novačenja za paklenske muke. Štriheri i štrihalice, po ovome značenju, nisu ljudi koji dramaturškom rukom precrtavaju dramski tekst, nego je riječ o ženama i muškarcima koji "na strogo omeđenom mjestu" (obično slabo osvijetljenom i prijavom) trguju tijelom i strašću. Štrih je muška kurva, proleter sporne strasti, najamnik opaćine i sidonoša, dok su štrihalice zastupnice najstarijeg zanata, precrtane za bilo kakvo iskupljenje. Kad bih se odvažio ispričovijedati svoj životopis trajne posudbe vlastitog značenja u jezikoslovno okrilje jednog malog naroda, jamačno bi se našlo mjesta za obilje perverzija gdje su me koje-kakovi konvertiti koristili na sve moguće načine. Vješto su se služili konotacijskim asocijativnim poljem, ter su me ukorijenjivali i iskorijenjivali, izamizirali, prodavali, mnome se koristili kao slamkom spasa, ili kako pjesnik reče – šiljkom koji je isto što i opojni žrtvenik za mase. Da ne mistificiram i ne metafiziciram, položaj u uljeznoj inačici subivališta jednog ambicioznog jezika mijenjao se. Tako sam, zahvaljujući lokalnim dioničarima Povijesti, upadao u nezahvalne oblike travestije, naravno s krvavim posljedicama, gdje su se travestiti mnome koristili kao alibijem za svoje plitkoće cinizma, ironije i oporbe dežurnom ravnateljstvu života. Primjerice, jedan štrih je sve bogatstvo života, svu nepreglednost egzistencijala, reducira na rad znoj i suze. Drugi je pak štrihirao suze i život sveo na rad i znoj. Treći je pak, u živahnoj diskusiji, rekao da rad, znoj i suze jesu sadržaji magične formule "borba za goli opstanak", ali da stvar valja proširiti i, unatoč vlastitoj operativnosti, uvjerenju i inim aneksima na "izlučne povijesne činjenice", uvesti pojmove ljubavi, sna i trijeznog mamurluka. Što je stvarno mislio svojim proširenjima, Bog bi ga znao. Kao čovjek koji ne slijedi zakonitosti jednog štrihera, uskoro je ištrihan i bačen u lokalnu povijesnu prašinu.

Otrcana i svima znana teza da je politika kurva, da je politika jedna, u odnosu na filozofijska pitanja, obična štrihalice koja, prema neizvjesnoj pretvorbi duhovnih sektora, ima hodati "po štrihu!", dakle nogostupu kojim militantni marš određuje intonaciju poraženosti *uspravnog hoda*, meni je značila kao tragično iskustvo. Sjećam se da sam jednom, na visokoj diplomatskoj razini, poslužen kao sredstvo kojim se brišu dojučeršnji prijatelji.

Ti dojučerašnji prijatelji nisu crni vrag, nisu, naime, višestoljetni neprijatelji, te su me i sama uklonili, precrtali i obnovili mnome novoproglašene neprijatelje. U međuvremenu je palo par tisuća glava, ali i to je jedan moj subrat, g. Štrih, u friziranju povijesti, sveo na nekoliko bunovnih glavica koje su se realizirale u smrti zbog čarivanja i boemske naravi u neizdresiranim mozgovnim vijugama. Ima nas, hoću reći, svakakvih! Ili: prigodnije zahtjevnica narcisoidne uporabe vremena, moglo bi se reći – nikakvih! Jerbo, kad bih se ja, koji za sebe skromno držim da sam se uščuvao na moralnoj i leksičkoj osnovi, otvorio javnosti, te kad bih jadnim pa i ne posuđenim riječima ispričovijedao sve ono što su moji srodnici Štrihovi radili u povijesnoj skrbi, bila bi to, draga gospodo, jedna Nova Povijest života i življenja. Počam od ištrihanog gnostičkog evanđelja do svagdašnjih štrihova savjesti običnog čovjeka, ja sam, dopustite, ovakav kakav jesam, i kao tuđinac, i kao posljednja kurva duha, općeprihvaćeni jarbol močvarna površja gdje, po neispisanom pravilu, isključivo plutaju razudene sumnje, tj. ostaci i ufanja, i vjere, i ljubavi. I da ne potenciram ispovijedanje svih svojih metabaza, da ne iznosim prljavo rublje – jerbo sam i grobar i groblje! – ponajviše volim kad sam kazališni instrumentarij, kad svojom protezljivošću zatirem, potirem u dramskim tekstovima piščevu gramzljivost, kad obilje rječitosti svodim na pravu mjeru, kad rastrošnost piščevih riječi usuglasim s prihvatljivim osluškivanjima suvremenog, dinamizmom obuzetog čovjeka. Priznajem – mea culpa! – volim vidjeti elokventne blagoslove ništavila u mojoj mrtvozornoj gesti: prignuli su šiju pod jarmom trendovske inscenacije! I ja sam tu kum! Meštar! To što se piscu i same kosti okreću u grobu, molim, neka priupitaju za mojega gospodara i poslodavca – Štrihera od Zaborava. Njemu na čast, jesam, dakle...

Ja, naslov

Iz godine u godinu kao mutna slutnja i blistavo autorsko obećanje, tumarao sam od nemila do nedraga. Nezbrinut, nazajamčen, nedovršen kao kratki rukav proveo sam tegobne dane lutajući labirintom piščevih dvojbi. Selio sam iz srca u dušu, iz duše na sklisko i hvas-tavo poljište piščeva jezika, izležavao se u njegovoj glavi u spornom društvu skica i nacрта njegove poetike. U srcu autora bilo mi je najljepše. Čisto. Ukusno. Toplo.

Bezazleno i iskreno skrovište. Prava mala arkadija. Čim bi se smjestio u taj bajkoviti prostor, piščev ego bi me izbacio, te sam splavario njegovim krvotokom kao Odi-sej. Iz tih zamršenih tokova izlazio sam vonjajući na jeftini alkohol, a za mnom bi se uvijek vucarao poneki piščev raspadnuti živac. Piščevi živci su u slabašnom stanju. Izgledaju kao sanovnik nakon noćne more. U piščevoj duši bilo je i dobrih i loših dana. Znao sam se naći usred oluje. Sve je bilo nekako uznemireno. Spokoja ni za lijek. Tek gdjejkoji utržak mira, ali nemoćan za obračune s paklenim zvonovima. Kroz piščevu dušu protezale su se crne nijanse, mali mrakovi i trusila je tamnina. Ono malo u diskreciji nabačena svjetla djelovalo je jaderno i neuporabljivo. U tom svjetlu nisam mogao vidjeti svoju sjenu. Tek su traume i piščeve nelagode, na grešnim dokovima znatiželje i autorstva, od tog otužnog svjetla imale kakvu-takvu korist. Ali - to je duboko intimna stvar i ovdje je ne bih jeftino rasprodavao. Znao sam doći i u piščeve zjenice. Tu smo, kao otac i u najavi sin, znali s ushićenjem gledati obilje motiva. Gledali bi i maštali. Svijet je, barem po onome što sam ja vidio, krcat motivima, ali se nisam dao fascinirati. Ono što sam vidio bijaše isisana i iscijedena, i tko zna koliko puta rabljena građa. Naravno, pametnom reciklažom, vještom rukom i poslušnim perom, dalo bi se štošta uprizoriti. Tako je mislio i pisac, ali kad bih se naselio u njegove jagodice, kad bih zaplesao ponad tastature pisaćeg stroja, dolazilo je do odustajanja i rezignacije. Pisac je nervozno gasio cigaretu, pripaljivao novu, točio novo piće i prijekorno gledao u A-4 bjelinu. Činila mu se kao nepregledno poljište na kojem bi s radošću ispisao svoju oporuku. Mene je, okrećući leđa pisaćem stroju vraćao u žrvanj nutrine i prepuštao me novim i novim bespućima, novim i novim elokventnim samopotporama i stvaralačkim inkubacijama. Pomicao me je u neodređeno vrijeme gdje suvereno vlada Čekanje Nadahnuća. Pisac je provodio vrijeme čitajući crne kronike. Pratio je vijesti. Vucarao se po tuđim posteljama. Išao je u muzeje, a u rijetkim stanjima grizodušja znao je listati biblijske stranice. Znao je satima gledati proces oprušivanja cvijeta. Ipak – ništa. Suho i prazno. I iščašeno. Bez slova. U sitnim satima na periferiji grada, u jeftinoj kavani piscu je kroz mamurnu glavu provijavala Ivanova misao: "Znam tvoja djela: nisi ni studen ni vruć. O da si studen ili vruć. Ali jer si mlak, ni vruć ni studen, povratit ću te iz usta." (Otkrivenje, 3-15/16) I ne samo ova misao, već niz lva-

novih misli ispisanih na račun sedmerima crkvama govorahu piscu kako zapravo stoje stvari s njegovim djelom i njegovim obećanjima. O meni, kao o nečemu što je "gotova stvar" pisac je govorio u Klubu književnika osokoljen dionizijskim potporama, ali i na neuglednijim mjestima. Moj križni put vodi od piščeve vrućice (kad mi je u bijesu rekao da će me pokopati za sva vremena), pa do studenih inačica razbora u kojima me je pisac unaprijed prodavao kazališnim kućama i računao što će na meni dobiti. Najbolje mi je bilo u mlakim stanjima: pisac je za tisak izjavljivao da ću biti različit od drugih, vjerodostojan i zanimljiv. U najmanju ruku – zanimljiv! – tako je obično završavao svoje izjave.

Sve je počelo u sumraku piščeva plandovanja. Tri godine pisac pluta na lovor-jastucima i njiše se na njihalu samozadovoljstva. Diše hladovinu i njome se ponosi. Njegov prvi kazališni komad je izazvao pozornost. Polučio je sretnu završnicu. Komad je naslovljen – AJME. To je moj stariji brat. O njemu, naslovu, mom starijem bratu, pisalo se i raspravljalo. Otkriven je novi prilog za nacionalnu književnost. Svježi prilog baštini. Baštinik je relativno mlad i od njega se očekuje novo djelo. Vaše novo djelo? – uslijedilo je pitanje nakon praižvedbe. "Na putu je...", rekao je pisac. Može li se znati o čemu se radi? – pitao je brigatelj za nove talente. "Tajna...", rekao je pisac zagonetno se osmjehujući. Recite nam barem naslov! – uljudno-zapovjednim glasom je pitao ravnatelj jednog kazališta koji svoj identitet gradi na mladim i relativno mladim autorima. "Ni za živu glavu!" odbrusio je pisac.

Eto, tri godine ja sam na putu; ja sam još uvijek tajna i ni za živu glavu pisac me ne želi otkriti. Jednom prigodom, vidjevši se u tomovima stoljeća naše književnosti, dao je literarnim znatiželjnicima naslutiti da sam ja drugi dio trilogije, da u neku ruku jesam, a u neku i nisam logični nastavak prvog komada, da ja i *Ajme* imamo dodirnih točaka, da nas povezuju neke bitne stvari, ali da su uključene i one efemerne koje svi zapostavljaju, ali da sam još uvijek na putu, i još uvijek sam tajna i ni za živu glavu o meni ne želi, kao o nečemu konačnom, govoriti. Nije vrijeme, podcrtao je i zašutio.

Vrijeme je neumoljivo prolazilo. *Ajme* su skinuli s repertoara. Zbog malobrojne publike. Pisac je okrivio propagandu. *Ajme* su stavljali na repertoar kad su na televiziji imali prijenos nogometne utakmice. Vidjevši pokop vlastitog djela uz nazočnost osamnaest gledatelja, pi-

sac se okomio na našu domaću publiku koja je slijepa, gluha i plitka. Zaprijetio im je mnome da će im pokazati njihova Boga. Uništiti će im miran san. Dignut će u zrak njihove lijene malograđanske zadnjice. Međutim, kad se bijes stišao, pisac se osvrnuo lijevo i desno: stari kaput, stare cipele, slivnik začepljen, računi neplaćeni, prijatelji se prorijedili, alimentacija neplaćena. Bivša žena poslala klinca u piščevu radionicu. Dečec stoji na pragu i vrišti: Papeeeeeee! Čokoliiiiino! Meeeedoooooiiiiino! Ljubavnica stoji iza djeteta s hrpom turističkih aranžmana: ona bi u Prag; ona bi u Jeruzalem; već je vrijeme za bundicu. Pisac utješno govori o meni. Iako sam na putu, iako sam tajna i o meni ni za živu glavu ne želi govoriti, ja sam njegov spas, njegov podmiritelj i kad budem onakav kakvog me on želi, sve će biti dobro, svi će biti zadovoljni. Svi su graknuli, od računa do dečeca: KADA? Pisac je bolečivim sebastijanizmom (posljednjim adutom) uzvratio: uskoro. A onda je u paniku uletjelo i telefonsko zvono. Javio se ravnatelj kazališta koje je piščev novi naslov, mene bezimenoga, stavio u četverogodišnji plan i program. Dao je piscu i akontaciju. Na piščevo kolebanje priprijetio je vraćanjem akontacije. Pisac je neko vrijeme razmišljao i ozarena lica viknuo u slušalicu: *Ajme II*. S druge strane telefonske žice čulo se samo jedno zlokobno – klik. Pisac je stajao s telefonskom slušalicom u ruci i pogledom plutao po ognjenom suto- nu. U tom času znao sam da je obavljen još jedan duhovni abortus i da ću beznaslovno iščeznuti u šarmu koji se stoljećima ponosi vlastitim ukopištem. I nadgrobnicama, naravno.

Ja, kazališna kritika

Da su putovi Gospodnji najneizvjesnija stvar, svjedoci i moja sudbina. Evo me, rijetki štovatelji, na sudu. Čutim se kao Josef K. Možda i lošije. Nalazim se u podebljoj fascikli između kojekakvih spisa i moje sadašnje stanje više je nego ponižavajuće. Ja sam *dokazni materijal*. I ne samo to! Ja sam povod i uzrok sudskog procesa kojemu ni profesionalni optimisti ne naziru kraja. Ovo je prava metabaza! Rijetko se ovakav obrat sudbine vida u kazalištu. Moj duhovni status je stubokom izmijenjen. Ne znam kakve će biti posljedice ove, budimo iskreni, farse, ali me obuzimlje strah. Prožimlje me bolno saznanje o niskoj (a možda i posljednjoj!) grani na koju sam spala. Spala sam, dakle, na tu posljednju gra-

nu i tu visim kao stara, potrošena krpa. Navodno, i duhovne povlastice su ukinute. Pravna država ne dopušta neodgovornu razmaženost pljuvanja. Pred zakonom smo svi jednaki. Odzvonilo je neodgovornosti! Odzvonilo je ljudima i njihovim profesijama, onima koji su, s ovim-onim jamstvima, pljuvačkom častili duhovni okoliš. Došlo je vrijeme da se za svaku pljuvačku polaže račun. Iza svake pljuvačke i pljuvanja treba stajati s argumentima, dokazima i razlozima. Godinama zanemarivani dignitet pljuvačnice kani se obnoviti. Namjera je da se pljuvačnica postavi na svoje noge, da ne bude posljednje utočište jala i žuči, već da joj se, po mjerilima europskog standarda, dade sjaj koji zaslužuje. Naravno, pljuvanje nije zabranjeno. Štoviše, ispotiha se preporučuje žiteljima, ali uz napomenu da imaju na umu polaganje računa Istini i Pravdi. Te dvije označnice samotno lipsavaju na ulazu u pljuvačnicu i malo tko ih, u zanosu pljuvanja, zakupljuje kao temeljnice pljuvanja. Oni zanesenjaci koji ih se pridržavaju pokornije od pacijenata stranačke stege ubrzo shvate da istine ima u svim oblicima i svim veličinama, a da pravda uglavnom preživljava zahvaljujući množini svojih lica. Odustaju. Dižu ruke od svega. Podviju rep. Pošalju dovraga sve i svakoga te se povuku što dalje od pljuvanja i pljuvačnice. Sade glavati kupus. U samoći dešifriraju tajnu bosanskog lonca. Suhousto i nijemo, daleko od smućenih duša, rade na posljednjim pripremama za Nebo.

Govorim vam to, rijetki štovatelji, iz osobnog iskustva. Govorim, dakle ne pljujem. I moglo bi mi se povjerovati, iako je moje biće, od glave do pete, prožeto gorčinom. Eto, ovdje urudžbirana, priložena kao dokazni materijal, kao središnjica oko koje se sve vrti, proživljavam tegobne dane: Ja sam, na žalost, za jednu stranu "obična, polupismena, jeftino cinična pljuvačka". Odvjetnik koji me fotokopiranu i izrezanu iz novina svako malo izvlači iz fascikla i mnome maše kao dvosjeklim mačem po sudnici, tvrdi da sam "gadost nad gadostima", "mazohistička onanija", "duhovni prirepak", "povod za uzbunu", "razlog za duhovno čišćenje" itd. Zbog mene, i meni nalik, trebalo bi se zapitati – što jest a što nije sloboda govora; zbog mene, i meni nalik, neke bi usijane glave trebalo u znicu. Pod ključ! I u pljuvačnici – ponavljao je odvjetnik – treba uvesti reda!

Uzalud je s druge strane mnome mahao branitelj optuženoga. Vidjelo se da je sudac pristran. Kad je branitelj moga tvorca, u jednom diskursu, zalamentirao o

"duhovnoj autonomiji kritike", o "potrebi slobodnog mišljenja", pa o meni kao o "nepobitnom dokazu slobode u mozaiku naše duhovnosti", sudnicom se razmilio smijeh. Nakon smijeha uslijedio je žamor. Nakon žamora uslijedila je dernjava. Psovalo se, prosvjedovalo i izravno savjetovalo da me se "za sva vremena zatre" i prepušti prašini. Pa neka se sud povijesti brine o meni. Sud dana ima svoje mišljenje. I točka!

A sve je otpočelo u jednoj ritualnoj inerciji, u onoj bespolnoj kurtoaziji dobrih i provjerenih pravila ponašanja. Moj tvorac, kazališni kritičar, već dvadeset godina dobiva pozivnice za premijere i praižvedbe. Taj dan ga je bolio zub, a i čir na želucu javljao se za riječ. Nove cipele su mu bile tjesne. Tijekom tjedna planirao je za vikend loviti ribu. Pozivnica za praižvedbu na nj je djelovala subverzivno. "Ako ništa drugo, razmrdat ću nove cipele!" rekao je. Uzeo je svoju bilježnicu, popio dvije tablete protiv zubobolje, pljusnuo uznemireni čir na želucu blagom pljuskom i neopazice se, sa svečanom publikom, uvukao u kazalište. Izuo je cipele i s bilježnicom u rukama gledao predstavu. Da će stvar krenuti trnjem i dračjem, znala sam već pri prvoj zabilješci: "Očajno!" To je moj tvorac zapisao, a to je, ujedno, i moja glava. Kako su se prizori sporotečnim mijenama smjenjivali, moj tvorac skicirao je ostatak *corpusa*. U završnici praižvedbe moj tvorac je zapisao: "Bez glave i repa." Nazuo je cipele i pridružio se svečanoj publici koja je dugim pljeskom pozdravila glumce, dramatičara i redatelja. Moj tvorac je pljeskao udarajući bilježnicom o dlan. Njegovo samozatajno vrludanje između svečano kostimiranih tjelesa priča je za sebe. Prezrivo je gledao jeftini alkohol i minijaturne sendviče. Moj tvorac pije svoje omiljeno piće i ne pada mu na pamet piti kojekakve brlje, sumnjive derivate. On i njegov želudac ne pristaju na alternaciju alkoholnih utjeha. To pak što ga je redatelj vukao za rukav i gurao mu čašu u ruku, neki su zagonetnim osmijehom komentirali: "Još jedan panegirik!" Moj tvorac se ukotvio na ne tako prometnom mjestu. Žuljale su ga cipele, a želudac ga je iritirao. I ne samo želudac. Mnoštvo nepotrebnih, a zajamčenih osmijeha plutalo je mimo njega kao hodljiva promenada jedne panične nepomičnosti. Pomisao na pecanje, na užitke samoće, blago ga je izluđivala. Redatelj je okolišao i šarmantno upitao što misli o predstavi. Isto ga je, nešto izravnije, pitao ravnatelj kazališne kuće. Moj tvorac bolno se osmjehivao i slijegao ramenima. Ravnatelju je to značilo

PREMIJERE

TEMAT

PORTRET

FESTIVAL

RAZGOVOR

IZ RUKOPISA

IZ POVIJESTI

TEORIJA

MEĐUNARODNA
SCENA

NOVE
KNJIGE

DRAMA

da će sutra u novinama čitati kritiku kojoj je mjesto u almanahu lego-sintagmi, a nikako tekst kojemu bi se znatizeljno pučanstvo veselilo. "No, i to je bolje nego da nas popljuje!" – rekao je ravnatelj. Moj tvorac je još neko vrijeme proveo na koktelu. Glumci su ga nenametljivo pozdravili i predali se egzercizmu alkoholnog ispiranja praizvedbom u njih useljenih likova. Oni su navikli na seobu duša i na ignorirajući stav moga tvorca: njih je moj tvorac, raspredajući duhovnim kooordinatama teksta i redateljskoj koncepciji, obično stavljao u završnicu teksta. Pobrojao bi ih kao ovčice i dodijelio im utješne attribute za odigrane uloge-karaktere. Moj tvorac i onda kad ga nisu ubijale tijesne cipele i kad mu je čir na želucu bio u spokojnom stanju, nije bogzna što govorio o scenografiji, kostimima i glazbi. Cijeli taj trud znao je staviti u prostoproširenu rečenicu. Onako... uzgred.

Nakon koktela i međusobno podijeljenog prezira, moj tvorac otišao je i dok smo se taksijem vozili doma u diktafon je, služeći se bilješkama iz bilježnice, izdiktirao svoje kritičke impresije. Bio je to zlokobni čas. Rođena sam u otkucajima taksimetra i bolnim uzdasima moga tvorca. Čir se definitivno pobunio. Kad smo ušli u stan, zazvonio je telefon. Zvali su iz redakcije i pitali je li kritika praizvedbe napisana. Moj tvorac uključio je diktafon i prislonio ga uz telefonsku slušalicu. Nakon što sam poput rutinirane pupčanice iscurila u telefonsku slušalicu, dežurni urednik je pitao: "A naslov?" Moj tvorac se grčio na trosjedu. "Slažete li se da stavimo... *Bez glave i repa?* Moj tvorac je nešto nerazgovijetno prokrkljao. Urednik je rekao "hvala" i spustio slušalicu. Ostalo je mala povijest. Tiskana sam u 98674 primjerka. Redatelj me je nakon čitanja zgužvao i bacio u koš za otpatke. Glumci su me ignorirali. Jedino su me sačuvali oni glumci koji su objavljeni na fotografiji s predstave koju su uza me priložili. Pisac je isto poslijepodne napisao polemički tekst kojim je dominirala teza: *Kritičar je gledao neku drugu predstavu. U post scriptumu, iako uvijeno, pisac kazališnog komada napomenuo je da je moj tvorac posenilio i iznevjerio tradiciju dobre, pouzdane i učinkovite kritike. Redatelj je pak u izjavi za tisak najavio tužbu. Uslijedila je tužba i ja sam gdje jesam: na sudu. Moj tvorac piše i dalje. Hladnokrvno ignorira sud. Rekao je, u jednom razgovoru za tisak, da su na nj otpočeli hajku. Piše o drugim predstavama. Malo umjerenije. Valjda je u nekakvoj pozitivnoj fazi. Na mene i ne misli. Ja sam mu ili mrlja ili adut u životopisu. Vrijeme će,*

naime, pokazati. Sto o svemu tome misle ribe i njegov čir na želucu, Bog bi ga znao. Uostalo, putovi Gospodnji su tajnoviti. Meni je čekati *ad acta*.

Ja, karta

Iz tiskare, upakirane i uredno numerirane, dospjele smo zajedno s narudžbenicom u ured šefa kazališne propagande. Stiješnjene između zahtjevnijih i korisnijih tiskovina, s mirisom tiskarske boje i jekom strojeva, dostavljač nas je vozio od nemila do nedraga. Ne skrivajući prezir, uzeo je mene i moje kolegice, brzopotezno upakirane u reciklirani papir pričvršćen samoljepivom trakom, narudžbenicu strpao u džep, te nas hitnuo u teretni dio kombija, gdje smo se, načošene i nesložene, koprcale između: a) svitka plakata jedne od oporbenih političkih stranaka; b) obrazaca za telefonske računa; c) proglašenja Društva za zaštitu ždralova; d) zemljovida za osnovne škole; e) novootisnute verzije *Trudničke knjižice* i još nekih drugih, za nas nepovoljnih, detalja. Čim je napustio kapiju tiskare, raznosac je svratio u buffet *Vrag ga zel*, ispio konjak, prokomentirao obrambene linije svoga nogometnog kluba kojemu, ako je tumačiti po žuci u riječima, ne ide najbolje u posljednje vrijeme stoga što su se svi urotili protiv njegova miljenika, a urotili su se i suci, i političari, i rezervni igrači, i trener koji je "živa guja u njedrima", jer je zahvaljujući "putovima Gospodnjim" došao sramotiti i ime, i ugled, i tradiciju kluba taktikom i strategijom koja ne vrijedi ni posljednjeg babina zuba. Nakon nogometne jeremijade i konjaka u buffetu *Vrag ga zel* dostavljač je svratio u dječji vrtić i platio zaostatke u upravi koja mu je poslala posljednju opomenu da će mu dijete izbaciti iz vrtića ako ne namiri troškove. Namirivši zaostatke, dostavljač je, s nordijskim ujedima upitnosti i skoro praznoga džepa, nemirno startao s parkirališta. Uključio je radio. Procuri ljugava mjuza *á la: tugo, kugo, poljupca nema, poljupca će biti*. Klize semafori, pročelja i bodljivi ritam svakodnevlja. Dostavljač pjevuši refren, psuje mobilniji i uspješniji dio vozne trake kojim, kao na promenadi mogućnika, klize poslovno uspješni vozači u blještavo skupocjenim automobilima. Dade se čuti: "Lopovi! Hulje! Prije će deva kroz iglene uši nego bogataš u raj!" Između: osvetnički smijeh, umetak refrena "tugo-kugo". Zacvile kočnice. Tumbanje ulijevo, tumbanje udesno pa blagi smiraj. Dvorište, zaštitni logotip oporbene političke stranke o

kojoj, ako je suditi po riječima i izrazu lica prigodom iskrcanja, naš vozač nema bogzna kakvo mišljenje. Nakon primopredaje, vožnja unatrag pa hitro u žilu kucavicu grada. Dostavljačevom glavom motaju se dvojbe: plaća za klinca u vrtiću, a pitanje je da li je klinac njegov. Žena je, što je – je, poštena, ide nedjeljom na misu, ali ima osmijeh na okrajcima usana koji ga, nakon konjaka ili gemišta, podsjeća na utjelovljenje grijeha. Gledao je, zahvaljujući gratis karti, *Divlju patku*. Uzalud remen, uzalud pljuske. Žena šuti. Mali je crvenokos. Izvan reda i zakona, ali je tu. Usto – mrzi nogomet. Sve je to, jamačno, sugeriralo da dostavljač svrati i u kavanu *Vraga ga dal*. Tu je sa školskim kolegom, uz potporu dežurnih konjaka, pretresao život koji je ne samo okrutan nego je vraški zapetljan. Za šankom su se, dakle, susrela dva monologa. Školski kolega govori kako je život isto što i kazalište. Deduktivno polučuje zaključak svojih teza, a dostavljač nestrpljivo čeka ishod s unaprijed spremljenim odgovorom: “Koje božje kazalište? Kakvo kazalište? Oni su amateri! Oni ne znaju što je tuga! Oni se nama smiju u lice. Mi ih plaćamo, a oni se smiju.” Tu je, i ne znajući, dostavljač dotaknuo Demokrita. Budući da smo ljudi, ne priliči da se ljudskim nesrećama smijemo. Budući da smo ljudi, po Demokritu, ljudsku nesreću trebamo žaliti. Suosjećati, naime. I tu je dostavljač ne samo školskom kolegi nego i ostalim pacijentima šanka održao lekciju o bijedi domaćih duhova koji se koprcaju u plicicama posuđenih *-izama*, o dramskim autorima koji za mali novac podastiru svoj intimni život pod izlikom visoke estetike, glumcima kojima on, kad bi ga se pitalo, ne bi dopustio ni reklamiranje prezervativa, a redateljima ne bi dao ni organizaciju nadmetanja pripitomljenih papagaja. “Ne znaju oni što je tuga! Jedino što znaju to je poruga, ali i ta poruga je kao loša cuga. Slažem se s kritičarima, ma tko bili!” završio je dostavljač. Nedaće su se, na našem putu do kazališta, međusobno potirale. Evo, krivo je parkirao. Prometni policajac zapisuje prekršaj. Dostavljač bjesni. Psuje državu, red i zakon. Navodno, mi smo krive. Otuda njegov prezir kad nas je isporučio šefu propagande. Otišao je raznositi ostali materijal. Šef propagande je na stolu imao hrpu pozivnica i adresiranih kuverti. Njegova pomoćnica je žigom udarala po nama, označavala nas (datumom i početkom predstave), pozorno (obično u paru) trgala i davala šefu, koji nas je stavljao s pozivnicama u adresirane kuverte za svečane uzvanike, odnosno uglednike.

Namijenjene smo praižvedbi. I to je bolje nego da, neiskorištene, sa zebljom čekamo da nas tko znatiželjan kazališnog uprizorenja kupi na blagajni, iako sam se, priznajem, ćutjela neugodno. Šef propagande strpao me sa susjedom u kuvertu namijenjenu ministru. Treći red, sjedalo pet. Potom me je prebacio u drugu kuvertu i namijenio ravnatelju konkurentske kazališne kuće. Ipak sam u srodnim rukama, zar ne? Sredivši karte i pozivnice, šef propagande me je zajedno s kuvertom okretao i ponovno izvadio te utrpao u kuvertu adresiranu na sveučilišnog profesora koji se usput, honorarno, bavi i kritikom. “Neka vidi koliko smo našom pozornicom i igrom daleko od savršenstva, rasvjetljenja i blaženstva. Neka vidi jesmo li imitacija imitacije ili smo stali na svoje noge!” rekao je šef propagande ne krijući zajedljivost. Dospjevši u poštanski sandučić sveučilišnog profesora, okuražena intelektualnim utočištem, ćutjela sam se korisnom. Kao da sam u stanovitoj prednosti. Profesorova žena me je stavila na profesorov stol. S dosadom u očima profesor me je pogledao. “Ideš li?” pitala ga je žena. “Kamo?” upitno je uzvratio profesor. “Na praižvedbu”, reče žena. Osjetila sam gužvanje. Prezirni, ali snažni grčevi profesorove šake. A onda u koš. Među čikove. Popušila.

Ja, pokus

“Napokon ćemo im pokazati zube!” rekao je redatelj mlatarajući prijetećim spiralama kazališnim predloškom. Osvjetljen radnom lampicom za redateljskim stolićem, iz tame je riknuo kao ranjeni lav: “I ne samo zube! Pokazat ćemo im ono što najmanje očekuju.” Pomoćnik redatelja zapljeskao je nejakim ručicama u znak potpore. Inspicijent se oskudnim kašljanjem naznačio. “Vrijeme je za obračun!” rekao je redatelj, pripalio lulicu opojno mirišljava duhana što ga je kupio, zajedno s lulom, upaljačem i kožnatom vrećicom u predgrađu Londona, gdje je, honorarčeći u jednoj školici, postavio *Maminu mazu*. “Nije to bila velika umjetnost, ali je još uvijek, u odnosu na komercijalne projekte, umjetnost”, rekao je začuđenim novinarima na tiskovnoj konferenciji. To pak da Ime, Dika, Ponos postavlja “pubertetsku poluciju od problema” na školici za asocijalne Londonce, to da je za devizice pristao s amaterima raditi *Maminu mazu*, usto zasladiivši sladunjavu melodramicu detaljima ponižavajuće udvornosti producentu, pedagoškom osoblju i

asocijalcima, novinare je zgranulo, zabezknulo, osupnulo i navelo, unatoč zadimljenoj lulici, na pomisao da je vrag došao po svoje. Redateljovo lice gubilo se u dimnim signalima deviznog kompromisa, a sve riječi da čovjek tu i tamo mora živjeti od nečega, da nije sramota postaviti *Maminu mazu* na pozornicu, pa bila ona i u školici asocijalaca u predgrađu Londona, rasplinule su se hitrije od mirišljava dima. U drugom predstavljanju razočaranoj javnosti, redatelj je rekao da nije gubio vrijeme te je od *Mamine maze* napravio, svojim intervencijama u tekst, djelo koje će odjeknuti i onima koji su unaprijed s dvojbama došli preda nj. Eto, tako sam, dana Gospodnjega, ja, nakon preliminarnih čitaćih pokusa – gdje se ni zarez nije smio pomaknuti – dospio pod radno svjetlo u kazališnoj kući od nacionalnog interesa. Najavljen sam u nacionalnom dnevniku u rubrici “kultura”. Lijepo su me, potamnivši pozadinu, s optimističnim atribucijama objavili. Doduše, novinar se potpisao inicijalima. Ali, u nacionalnom tjedniku, dvotjedniku i mjesečniku otisnuti su razgovori s redateljem, scenografom i glazbenim suradnikom. Odzvanjam, što bi se reklo! Ima me sve u šesnaest. Prvi pokus povijesnim nam okolnostima i sadašnjem zbivanju prilagodene *Mamine maze* snima i nacionalna televizija. Muvaju se oko ljudi koji u *Maminjoj mazi* vide “ukoračaj, iskoračaj, pomak, odmak od trule kazališne zbilje”. I tako... Redatelj je histerično vrisnuo: *Hop-la!* “Hop-la” je značilo “možemo početi”. Od prvog prizora. U prvom prizoru mamina maza (glavni glumac) proživljava traume djetinjstva. Mrcvari ga *bolesna teta* pričama o kraljeviću i kukavičluku. Na pozornici se pojavi *bolesna teta*, ali glavnoga glumca nema. “Gdje je onaj idiot?” vrištao je redatelj. Tišina. Zlokobna tišina. Svemirska tišina u kazalištu. “Gospodin sinkronizira”, reče tiho inspicijent. “Kog vraga sinkronizira?” bijesno upita redatelj. “Film!” reče inspicijent. “Crtani?” “Da, crtani”, odgovori inspicijent. “Dobro, idemo na drugi prizor” reče iskusni redatelj, znajući da nije dobro s glavnim glumcem ulaziti u prijevremeni okršaj. Drugi prizor govori o sukobu između *bolesne tete* i *mame mamine maze*. Redatelj je tekstem udario o stolicu i rekao svoje poticajno “hop-la”. Na pozornicu, nakon tišine i napetoga iščekivanja, ne izlazi ni *mama mamine maze*. “Gdje je?” riknuo je redatelj. “Ženski problemi. Ispričala se”, reče inspicijent. “Stanka!!!” zaurla redatelj. “Deset minuta”, nadoda. Neslavni prvi koraci uskoro su se sa srđžbom gospona redatelja preselili s

pozornice u intendantov ured. Redatelj je prijetio. Govorio je uzvišenim frazama, neprestance ponavljajući da njegove fraze nisu kurac od ovce, nego stvar nacionalnog interesa. Prijetio je i rekao da će stvar dobiti zahvaljujući “bolesnicima i idiotima” svoju težinu. A on će se pobrinuti da sve izađe na vidjelo. Napokon, on ima kartu za svijet. U džepu. Neće od njega praviti budalu. Ako se gospodi sviđa bezubo stanje, molim lijepo. Telefonirat će i reći što je na stvari.

Telefonirao je visokim glasom ljupkom gospodinu koji u nj vjeruje. Ispričao mu se što sam ja živ priklan. Obećao je, osluhnuvši glas s druge strane žice, dati sve od sebe. Glede moje upropaštenosti redatelj je rekao da sve nije izgubljeno. Ipak je počelo. Neke pokuse treba preskočiti. Kao da ih nije ni bilo. Nekak već bu!

Pripalio je svoju lulicu i otišao u računovodstvo po akontaciju. Meni je obećao da će me uvrstiti u svoj radni dnevnik. I da će to objaviti. “Kad se stvari oko nas smire.” Ostatak dana proveo je pišući scenarij o zubnoj pasti za TV.

Ja, kazališno gostovanje

Sve je, od samog početka pripreme kazališne predstave, odluke da se radi komad *Ne taracaj taracu*, disalo (i uzdisalo) obećanjima i blistavom perspektivom. “Gostovat će se”, čulo se po hodnicima i drugim skrovitim kazališnim zakutcima. “Ići ćemo na put”, govorili su glumci vadeći mast onima koji su se kao donji žrvnjevi vrtili oko kazališta. “A gdje?” priupitao bi koji od tih iz kategorije donjeg žrvnja. “Možda i u inozemstvo”, omaklo bi se kojem od mobilnih za predstavu mobiliziranih glumaca, očito internacionalne orijentacije. Tuzemac, ukorijenjen u nacionalni korijen umjetničkog mu bića, branići aktivnu poziciju donjeg žrvnja, kimuo bi glavom na ta, u najmanju ruku dvojbena, odnosno sumnjiva lica. Zna on pušku kad je pištolj bila!

Redatelj je nauštrb ansambl-predstave (pisac je imao gotovo vod što glavnih, što sporednih lica u svom komadu), a u prilog mobilnosti predstave, doslovce rafalno izgovarajući “suvišan, suvišan” desetkovao glavninu piščevih snaga. Ostala je šačica njih oko piščeve namisli da zapleću i raspleću ono što je pisac htio reći. Vidjevši pomor svojih lica, pisac, zgranut nad nehumanim preseljenjem licâ iz rukopisa u vražju mater, nije htio ništa reći kad su ga preživjela lica useljena u glum-

ce pitala što je zapravo htio reći, već je i sam počeo slati u vražju mater redatelja, njegova pripuznog asistenta, inspicijenta i, na koncu, samu Taliju. Redatelj se nije osvrtao na piščeve prosvjede, već je, imajući predstavu u glavi, nastojao predstavu učiniti pokretljivom poput amebe, podatnim stvorenjem koje će se, uz male i majušne intervencije, prilagoditi svim mogućim pozornicama. Od selendri i bivših zadružnih domova do uzvišenih postaja nacionalnih kuća, predstavu je nakanio učiniti po profitabilnoj mjeri. U pričuvu je, naravno, bio put u inozemstvo. Nije se spominjala država, a ni grad. S nekim državama naša država ne održava dobre odnose, a o onima s kojima se držimo dobro nadamo se da drže i do nas. Nekoć zbratimljeni gradovi ispali su iz moguće maršrute, a do drugih gradova treba pronaći ključ.

Svi su zasanjarili. Neki Pariz, neki London. Redatelj se zagonetno smješкао, s atlasom svijeta i smotanim zemljovidima dolazio na pokuse. Imao je plan što i kako s predstavom. I gdje. Ponašao se kao Mojsije. Izbavit će on predstavu iz provincijalnog duha i odvesti je na europsko sajmište. Radio je kao da predstava nikad neće izići iz matične kuće, a opet, kao da će sutra na autobusni kolodvor. Mobilizirao je sve svoje snage za mobilnu predstavu, mobitelom stvar kontrolirao. Svjetlo je sveo na minimum. Na dva do tri reflektora. Ton-majstor nije imao posla jer je nekakvo dahtanje i pljeska-nje rukama, stupanje i stepanje imala biti zvučna kulisa, kao i glumatanje cvrčeži cvrčka (zadatak glumcu koji je svako malo ostajao bez replika); glumac je, dakako, procvrčao. Uživio se u ulogu. Može u postsezoni fureštima cvrčat pod prozorom i imati gažu. Scenografija je svedena na dvije sklopive ljetne stolice i pepeljaru na aluminijskom držaču. Kostimi su gačice za kupanje, dva-tri ručnika (glumice su imale igrati golih grudi, navodno lukav potez redatelja i pisca kao mamac za publiku), a suncobran se nije smio ni spomenuti. Taraca je, neka gledatelj zamisli čempres, a prigušeni reflektor napravio će debeli hlad. Pravu pravcatu hladovinu. Napokon, ili se sunčaju ili se ne sunčaju, bogati. Pisac je inzistirao, izašavši iz korote za desetkovanim i pokopanim licima, na suncobranu. Kad je redatelj, misleći na mene, na put, štrihao suncobran i još dvoje ne baš govornjivih lica (koja su se doslovce sunčala u komadu ne rekavši ni a ni be), priprijetio mu je da će ga naražnjiti na ukleti suncobran. Razumljivo, kao i svako biće srednjega roda, ni vrit ni mimo kak bi rekli, postavih se namah na redatel-

ljevu stranu, jer meni je stalo do mene, gorjelo mi je pod nogama. Uplijesnivio sam se od nepokretnosti. Svako putovanje značilo mi je puno, i više nego puno. U zemlji gdje je svima stalo da budu visokorangirani fikus, gdje se hvali mjera i granica i diže do nebesa, meni idu na jetra. Bilo kako bilo, izbačen je suncobran, šutljiva i polušutljiva lica otjerana su s terase gdje se komad događa, izbrisana su, a njih pet, bez suncobrana, nešto la-prdaju Bogu iza leđa, kilave se smislom, varaju, ševe se jedni drugima iza leđa, svađaju pod suncem nebeskim u hladovini jednog aktivnog reflektora. Moderno, da bi riječ reklo! Suvremeno, moja gospodo, u tri materine! Snadi se, družite. "Nije predstava koja daje odgovore, nego je predstava koja postavlja pitanja", rekao je redatelj poklonicima donjeg žrnja, ali i uposlenim glumcima priprijetivši zemljovidima prošaranim putovima.

Šef računovodstva je trljao ruke, glumci su provjetrili putne kovčegge, predbilježeni smo u jednu putnu agenciju. Svi su zasukali rukave vlastita ufanja. I sad neka mi netko ne kaže "ne trči pred rudo". Predstava u koju su uliveni bačva znoja, pregršt treme, bokun jala, šiknula je iz tmine i kao krijes na brdima planula, ka da je, bogareti, djevojčica kresnula jednu od svojih žigica usred tunela. Sijevnula pa tinjajući zgasnula. Ka zvizda. Redatelj je potaracao i ono malo talenta što ga je imao. Bila je ili slana ili neslana, nitko ne zna, ali se ubrzo slegla lokalna i zvezdana prašina i nakon premijere, izjava, intervjua, nešto malo maćane savjesti i rublja ovješana na štrik znatiželje, za predstavu nije lovor sazio niti je mirta procvjetala. Nešto se malo redatelj busao u prsa, propadajući u neiscrpna ogovaranja, da ga prcaju oni koji su na vlasti zato što je on njih prcao dok je bio pri bivšoj vlasti i boje ga se da će on njih prcati kad opet bude na vlasti (a hoće, pa makar kozom orao) i ne samo da će ih prcati nego će ih poprčiti slijeva i zdesna, ni umjereni centar neće ostaviti na miru. Ipak, svima je bilo jasno da je to još jedno umjetničko krparenje bez jasnine, ili kako je jedan kritik izvolio izjaviti, "u nevjerovatnoj mjeri zgusnuta težnja za upropaštavanjem", koja se, naravno, ničim ne može ublažiti. Redatelj je vrisnuo kao ranjena vučica i rekao u brk javnosti da će i on "okrenuti ploču".

Predstava *Ne taracaj taracu*, okrenuo on ovako ili onako, nije imala perspektivu. Ona je post duha. Nekoliko repriza, sindikalaca i umirovljenika. Malo pa ništa. Sve je govorilo da je to još jedno tavorenje naslova. Do-

duše, nešto se šušalo da ćemo u Zagorje, pa na nekakav festivalčić u Zagoru. Šušalo i prošuškalo. Na kraju – ništa od puta. Predstava tinja, otkazuje se pred malobrojnom publikom (navodno, glumac se razbolio), od mene kao rado videna gosta na tuđem pragu njanci ni ovalicno. Ništa. Ni za pod zub staviti. Sjetim se propalih prijatelja s juga i namah se ćutim ka kaić u luci. Ruzinavo, sjadano i rasušeno. Neki nacionalni jarbol klata-ra, bandijera visulji, bonaca, i svaki valić mi pari kao mrtvački vapaj s kampanela. Konfužjunava vrimena, brale! Pa se ti sunčaj! A kako bi bilo lipo otić ća, isplovit na pučinu, vidit bokun biloga svita. U kazalište je arivalo fureštega svita i nije se moglo ni ubit oko od šušura. I meni je za toćat se u lipome svitu, u umjetničkim vodama. Ali ničega nima. Ni daška. Ni lebić da zapuše, maeštral da provitri ovu užganu i maćanu stvarnost nepomičnosti. Teško je, o teško je brjeme nama ubozijem stvorima! Tramuntane su negdje iza kulisa, u uredima i sve praši po nekakvim umjetničkim vijećima od fortuna-la, a ja san štućano od domaćih šušura, nonica i krunica, i sve bih dalo za friške arije vonj. Tavorim, krepajen, žmirkan ka lanterna u noći. Buže nigdi. Kuluk ravnodušni, tlaka, pošast osrednjosti, pomor, bez tutnja i praska, buć u bućkuriš od ubožara! Nigdje lunatika. Satire nas pakost smušenjaka. Sve je samo jogunasto gundanje i mrmorenje. Uzalud njušenje i ćuljenje ušima. Pizma i omraza! Zar ovako protrati život? Di si bija, ća si radija!? Uzalud vapaji. “Ognjic nas srćani žeže, gosparu moj.” A oni uglas: “Kojom priješom? Nije od potrijebe?” Ma nemojte! “Sciijenimo strpljenje.” Ma nemoj! Ka da san uboga djevojka koju ćaće udat za nekoga zlostara.

Kad san bidno skoro do kraja obespolilo, ne znajuć or san muško or žensko, kad mi se mislilo da ću ostati tek u more umoćeno, pomokreno od vlastita znaćenja, stiže vijest: “Ide se na put!” Namah, kao osmanska veslarka, sve je zaživjelo u meni. Ići i samo ići. Daleko, što dalje od krparenja i maća! A ovizijeh mi oćiju, umalo ne mislijah rijet da mi je mrijet, da sam zle srjeće, utuk utuka!

Vijest da će od mene neki vrag biti ošinula me kano oštrom damaskinjom. Ne samo da se ide na put, ide se preko grane! Na međunarodni festival. Koji? Konju se ne gleda u zube! Gdje? U neku svjetsku pripizdinu, ali zar i ta pripizdina nije za nas metropola? Zašto ne bi bila, zaboga? Nije svaka provincija provincija ni svako

ovo ujedno i svako ono. Mudar je taj naš redatelj. Tim rijećima je pred donjim žrvnjevima (koji su zarasli nacionalnim korijenjem) branio poziv na festival, i on će ići, gostovat ćemo, brati lovorike. Redatelj je doista okrenuo ploću. Tko je, molim lijepo, shvaćen kod kuće? Nitko! Jal i dišpet su se pobratimili i sve podrivaju. Putovalo se dućo kroz dvije-tri državice, održavalo dobro raspoloćenje, taracalo se pivom i konjakom, pjevalo i sanjario o uspjehu. Donji žrvnjevi su prezreli i prokleli naš put kao da smo nakot od pogane tmine. Prodane bjelosvjetske duše! Tako sam završilo na nekoj pjaci, buvljaku, između kojekakve duhovne spize, vonjalo je na krparinu, zbrda-zdola, ne znaš o ćemu se radi, ali pokrij se ušima, ko ferma jasnoću! Iz predstave u predstvu ima posla zbunjen s ludim, ali brate, ima i kazališnih dometa do kojih je naša predstava došla, ima istegnuti vrat ko u žirafe da bi vidjela kako se stvari rade. Redatelj nije od jućer. Kupio je prostor u novinama. Novinaru je uredno platio, uzevši od honorara glumcima i piscu, da napiše o fantastićnom uspjehu. Mrak mu je pao na oći kad je vidio kako to dećki meštrijaju. Ipak, osvanuo je ćlanak u novinama: “Blistav uspjeh!” I tako, nakon “blistava uspjeha”, ćendžanja redatelja s jednim stranim redateljem za režiju (ruka ruku mije!), špeceraja, napisanih razglednica i obnovljenih kompleksa, nazaj tam medju brege otkud i krenusmo, puni dojmova, puni sebe, toliko puni i tusti te nam drugić koji ni omirisat neće ovakvu putešestviju mogu piti krv na slamku i jalno cuclati sokove našeg kazališnog iskoraka. O posrnuću bolje je i ne govoriti. Pokrit mi se je ušima i mućat. Nisam ja od jućer, ali, bogme ni od svakoga oblaćnog dana. Ako baš tko inzistira i pita, mogu reći: “It has been a long day. Everyone is tired but happy!” U najmanju ruku!

Izabrala i priredila: Giga Graćan